

תורה ממרום - פרשת ויצא

עפר, חול וכוכבים

מאת: עזרא מרום

הקב"ה מבטיח לאבות האומה שירבה מאד את זרעם עד שלא ניתן למנותו. ההבטחה ניתנת בשלושה סימולים שונים:

לאברהם מבטיח הקב"ה שזרעו יהיה רב "כחול אשר על שפת הים" את יצחק מברך הקב"ה שזרעו יהי רב כוכבים: "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצות האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ". ואילו יעקב התברך שזרעו יהיה רב כעפר הארץ: " והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל משפחת האדמה ובזרעך".

על האמור לעיל מתעוררות שתי שאלות: א. מדוע ניתנו לאבותינו שלושה סמלים שונים לריבוי הזרע המובטח? ב. ההבטחה לריבוי מספרי עומדת בסתירה לאמור בפסוק "לא מרובכם... כי אתם המעט", שבחם של ישראל אינו בריבוי הכמות אלא באיכות. (דברים, ז, 7)

הגמרא במסכת מגילה ט"ז מספרת שזרש אשתו של המן אמרה לו: "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו - לא תוכל לו כי נפל תיפול לפניו" דרש ר' יהודה בר אלעאי שתי נפילות הללו למה? אמרו לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדים, יורדים עד עפר וכשהן עולים, עולים עד לכוכבים". אם כן, ישראל נמשלו לעפר ולכוכבים בשני מצבים: הם עשויים לעלות לגובהי מרומים עד הכוכבים או לרדת לשפל הנמוך ביותר- עד העפר!. נזקקנו לשלשה סימולים שונים הואיל ויש בזה מה שאין בזה כפי שיפורט להלן:

משל החול:

א. החול מסמל ריבוי בכמות
ב. הוא מפוזר בכל מקום, כך ישראל מפוזרים בכל העולם, ולכן אין מלכות יכולה להשמיד את ישראל.

ג. כשם שהחול הוא מדרס לכל - כך ישראל ענווים
ד. כשם שהחול מרקיב הברזל, כך אומות העולם יהרסו ע"י ישראל
ה. כשם שהחול אינו ניזוק כשדורכים עליו, כך ישראל נשארים קיימים למרות כל הצרות
ו. החול עשוי מגרגרים קטנים נפרדים זה מזה. גם אם נשפוך מים לתוכם הם ידבקו זה לזה אך לא יתלכדו לגוש אחד ואפשר יהיה לפוררם בקלות.
ז. החול אשר על שפת הים מתאר משל נוסף. הוא שם גבול לים, כך אף שיבואו המון עמים לשטוף את ישראל כמו ים לא יוכלו לעבור את גבול הים!

משל העפר

1. הרש"ר הירש מבאר שהעפר הוא חומר היסוד לכל הנבראים ואין אדם יכול להקציב לו מכסה. כך בני אברהם שום כח בעולם לא ישלוט בהם להגביל את קיומם הכמותי.
2. המדרש מבאר שהעפר, אם יילקח ממנו מיד מתמלא חסרונו, כך ישראל אף שמתו בדבר תכף יתמלא חסרונם.
3. העפר מציין את ריבוי המצוות שעם ישראל מקיים בעפר למשל: איסור החרישה בשור ובחמור, זריעת כלאיים, אפר פרה ועפר סוטה. רעיון זה מתבטא בברכת בלעם: "מי מנה עפר יעקב" (במדבר"ג, 10)

משל הכוכבים

א. ריבוי הכוכבים מבטא את רעיון הריבוי באיכות. לכל כוכב יש שם ותפקיד. כל כוכב הוא עולם בפני עצמו, עם חשיבות מיוחדת נע במסלול עצמאי ויש לו תפקיד בתוך כל המערכת. אם יחסר כוכב הרי שיש חסרון לכלל הבריאה. כך כל אחד מישראל הוא עולם עם סגולות מיוחדות, והוא חלק מהשלמות הכללית של כלל עם ישראל. לכן, לא ניתן לספור את הכוכבים כי לכל אחד ישנה חשיבות שונה, ויש אחד ששקול כנגד כמה.

ב. אי אפשר לספור את הכוכבים לא מפני הריבוי שלהם, שהרי כל דבר שאפשר לראות אפשר לספור, אלא מפני שיש רבבות אלפי כוכבים מרוחקים ביותר - העין לא יכולה לשלוט בהם. כך בני ישראל נאמר "וחיי עולם נטע בתוכנו", וכל איש מישראל מחובר אל מקור החיות וחיותו נמשכת לעולמי עד. לכן לא ניתן לספור את כולם מאחר וגם אלו שלא נראים לנו, שמתו, הם בכלל בני ישראל.

ג. הרש"ר מסביר את משל הכוכבים בכך שהקב"ה מראה שהנהגה למעלה שונה ממה שנראה למטה. בעולם שלנו שולטים חוקי הטבע, נראה לנו שהבריאה משועבדת לגמרי לחוקים אלו וכל דבר שקורה כאן הוא תוצאה של נברא אחר ואינו תוצר ישיר של הבריאה. לעומת זאת שם בשמים רואים את מעשה בראשית המקורי כפי שנברא. הרוצה לראות מציאות שנבראה מה' ללא כל תיווך - יסתכל בכוכבים ויראה עולם שנברא במישרין בידי ה'. כך, אומר ה' לאברהם: כשם שהכוכבים קיימים בהנהגתם ישירות מה' בבריאה, כה יהיה זרעך - בניגוד לחישובים הטבעיים, בהנהגה ישירה של הקב"ה, ללא אילוצי הטבע כמו שאברהם בגיל מאה ושרה בגיל תשעים זוכים ללידת יצחק.

ד. הכוכבים מציינים את ההשגחה הפרטית על ישראל כפי שמתבטא בתהילים קמ"ז:2 "בונה ירושלים ד' נידחי ישראל יכנס, הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם, מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא. גדול אדונינו ורב כח לתבונתו אין מספר". כאשר הקב"ה בונה את ירושלים ומכנס את נדחי ישראל, זה לא קורה באמצעות תהליכים מדיניים טבעיים. אלא מראה הכוכבים ממחיש את קיום עם ישראל. גם אם נדחי ישראל מושפלים ונדכאים, הרי הם משולים לכוכבים. כל אחד תלוי במישרין במאמר ה'. בכל צרה וצוקה הרי הוא יהודי, הרי הוא עומד תחת השגחה פרטית ולכולם שמות יקרא!

לסיכום: יש משמעות לכך שעם ישראל נמשל בשלושה סימולים שונים של עפר, חול וכוכבים שהרי יש בזה מה שאין בזה וכולם ביחד מציינים תכונות איכותיות של עם ישראל.